

**ÉS UNA OBRA,
O ÉS UN DOCUMENT?
EL CENTRE D'ESTUDIS
I DOCUMENTACIÓ
DEL MACBA —**

MELA DÁVILA FREIRE

ÉS UNA OBRA, O ÉS UN DOCUMENT? EL CENTRE D'ESTUDIS I DOCUMENTACIÓ DEL MACBA —

MELA DÁVILA FREIRE

El Centre d'Estudis i Documentació del MACBA va obrir les seves portes el desembre de 2007, amb l'objectiu fundacional de prolongar i enriquir les funcions del MACBA, vinculant l'activitat expositiva del Museu a l'estudi i la producció de coneixement en l'àmbit de les pràctiques artístiques contemporànies. Amb la seva creació, el MACBA expandia el seu camp d'acció per reforçar la seva activitat fomentant la investigació, el debat i la difusió del pensament, actitud que havia rebut un altre gran impuls dos anys abans, amb la posada en funcionament del Programa d'Estudis Independents¹.

Dues motivacions van resultar determinants per a la gènesi del Centre d'Estudis. En primer lloc, la convicció que des de principis del segle passat, i molt especialment a partir dels anys cinquanta, la producció artística ja no podia entendre's únicament a través de les obres d'art, sinó que el «document» (en les seves accepcions diverses i molt variades) havia entrat a formar part del llenguatge que compon una producció cultural complexa com és l'art. I, en segon lloc, la consciència que, en el nostre context específic, els fons documentals havien rebut fins llavors una escassa atenció —derivada, en gran mesura, de l'absència d'una tradició de col·leccionisme públic—, i no se'ls reconeixia el seu paper com a components irrenunciables del patrimoni cultural general i, específicament, del patrimoni artístic. Amb el Centre d'Estudis i Documentació, el MACBA reaccionava davant d'ambdós factors, mentre es dotava dels mitjans i recursos per reunir, conservar i divulgar tots aquells fons documentals i bibliogràfics que il·lustren i analitzen les pràctiques artístiques contemporànies enteses en sentit ampli: no només des de la perspectiva de la història de l'art, sinó incloent-hi altres camps, com els estudis culturals, la comunicació, la filosofia, la sociologia, etc.

Com a punt de partida per a la col·lecció patrimonial del Centre d'Estudis, el MACBA comptava amb els fons de la seva biblioteca: fonamentalment bibliografia de referència i, en menor mesura, publicacions d'artista i altres materials especials². Així mateix, des de l'inici de la

---

1 El Programa d'Estudis Independents (PEI) del MACBA és un programa d'estudis museístics de dos anys de durada, la primera promoció del qual va cursar estudis el 2006–2007. El seu objectiu és desenvolupar una reflexió en el camp de les pràctiques artístiques que vinculen l'art a les ciències humanes i a la intervenció críticossocial, i indagar en els camps de la teoria crítica, la pedagogia i el museu.

2 Definir amb exactitud aquests dos termes és complex. De forma simplificada i sense assenyalar-ne excepcions, es pot dir que entenem per publicacions d'artista tots aquells documents, generalment impresos, però també fotocopiats, manuscrits, etc., sobre suports bidimensionals, en general editats en sèrie i els autors dels quals són artistes visuals, tant individualment com agrupats en col·lectius. El terme inclou, doncs, no només els llibres d'artista, sinó també

seva activitat, el Museu havia anat aconseguint per diverses vies conjunts variats de documents, que fins llavors s'havien distribuït —en ocasions, de manera no gaire sistemàtica— entre la Col·lecció d'art i la biblioteca. A tot plegat s'hi van afegir els fons bibliogràfics i documentals provinents del Centre de Documentació d'Art Contemporani Alexandre Cirici, creat el 1984 en l'anomenat llavors Centre d'Art Santa Mònica, i transferit al MACBA en la seva pràctica totalitat el 2006 amb la finalitat de concentrar en una única institució de la ciutat tots els recursos documentals especialitzats en art contemporani. Aquesta aportació va implicar, entre altres documents significatius, la incorporació del valuós conjunt documental constituït per l'arxiu personal del pintor Joan Josep Tharrats (1918–2001), que va formar part del grup Dau al Set, i que va actuar com a editor de la revista del mateix nom que el grup va publicar entre els anys 1948 i 1956.

ELS FONDS

Per ampliar i enriquir aquests fons inicials, tasca que constitueix un dels objectius principals del Centre d'Estudis, es requeria en primer lloc donar resposta a una qüestió de capital importància: quin és l'abast, i quins són els límits, de les col·leccions que el Centre aspira a consolidar? O, dit d'una altra manera: quins són els paràmetres per discernir quins materials s'incorporen als fons? La política d'adquisicions del Centre d'Estudis —siguin compres, donacions, dipòsits o intercanvis, els mètodes d'adquisició més freqüents— ve definida per les mateixes línies discursives que donen contingut a l'activitat restant del MACBA, començant per les coordenades temporal i geogràfica que circumscriuen tant la programació d'exposicions com les adquisicions d'obra destinada a la Col·lecció d'art. Així, el període en què el Centre d'Estudis s'ha especialitzat comença als anys cinquanta del segle passat i es prolonga fins a l'actualitat; i encara que el MACBA no ha imposat límits geogràfics de cap tipus a les seves col·leccions, és indubtable que atorga un caràcter prioritari a tot allò relatiu al context local, assumint la seva particular responsabilitat com a institució de referència per conservar i documentar adequadament l'esdevenir de les pràctiques artístiques contemporànies en l'esmentat context.

Paral·lelament als paràmetres temporal i geogràfic, una sèrie d'eixos temàtics guien les adquisicions de nous fons en aquesta primera fase de recorregut del Centre d'Estudis. Paga la pena destacar-ne, per la seva rellevància, alguns, si bé cal subratllar que aquesta enumeració no és en absolut exhaustiva, i que la mateixa dinàmica de treball necessària per anar donant forma a aquestes col·leccions comporta la incorporació progressiva d'altres eixos temàtics, a mesura que es van cobrint determinats territoris i la investigació descobreix nous camps d'interès.

La ruptura de paradigmes ocorreguda als anys cinquanta i seixanta del segle passat va provocar un imparable procés de desmaterialització de l'objecte artístic que, entre altres conseqüències, va significar la consolidació de les publicacions d'artista com a suport artístic de ple dret. Des de llavors fins avui, nombrosos artistes han continuat emprant aquest suport per a la seva activitat creadora, si bé les seves motivacions, les seves finalitats i els mitjans que empren,

---

altres formats, com per exemple cartells, invitacions, fulls de mà, fulls volants, revistes, etc., així com edicions impreses sobre tela (per exemple, en samarretes), fusta o altres suports que no són el paper. Emprem el terme materials especials, la definició del qual té límits més imprecisos que l'anterior, per referir-nos a tots aquells materials que no són catalogables com a «publicació» —per exemple, una col·lecció de cartes procedents d'un arxiu personal, una sèrie de negatius fotogràfics— o bé no són obra d'artistes, sinó que el seu valor documental es deu a altres raons, com per exemple la documentació relativa a la creació del Museu d'Art Contemporani, institució precursora del mateix MACBA.

sovint, poden no ser els mateixos que en les primeres dècades. El MACBA treballa intensament per reforçar els seus fons amb publicacions d'artista dels anys cinquanta, seixanta i setanta, a causa de la seva rellevància a l'hora de traçar la genealogia d'aquest fenomen, i també perquè amb freqüència es tracta de peces molt significatives en el conjunt de la producció artística dels seus autors, molts dels quals es troben ben representats en la Col·lecció d'art del MACBA. Les publicacions d'artista de Dieter Roth, Ed Ruscha, Ian Hamilton Finlay, Christian Boltanski, Hanne Darboven, Richard Long, Lawrence Weiner, Peter Downsbrough i Hans-Peter Feldmann, per citar-ne alguns, s'enquadren en aquest àmbit temàtic, que inclou també els artistes pioners en aquestes pràctiques a l'Estat espanyol —com el col·lectiu Zaj, Joan Rabascall, Eulàlia Grau, Muntadas, Isidoro Valcárcel Medina—, a més de revistes com *Dau al Set*, *Negre+Blau*, *Cave Canis*, *Texto Poético*, etc.

De la mateixa manera, aquells materials que il·lustren l'activitat dels moviments i artistes de les avantguardes postbèl·liques —fonamentalment a Espanya, l'Amèrica Llatina i l'Europa Oriental— són objecte d'un especial interès per al Centre d'Estudis. Aquesta línia temàtica inclou aquelles pràctiques que, a causa del seu rebuig de la concepció clàssica dels gèneres artístics, solen ser agrupades sota l'epígraf d'«art conceptual», i inclou la documentació relativa al denominat «conceptual català», si bé seleccionada des d'una perspectiva transversal que en el futur incorporarà, a més de l'àmbit artístic, l'arquitectura i el disseny. Destaquen en aquest terreny els materials del Grup de Treball, distribuïts entre la Col·lecció d'art i el Centre d'Estudis i Documentació en funció de la seva tipologia.

La documentació del Grup de Treball comparteix també nombrosos trets amb els documents, que poden agrupar-se entorn d'una altra línia temàtica rellevant: aquella que engloba la producció de moviments, col·lectius i altres agents que van exercir impulsos de reconfiguració destinats a qüestionar i modificar l'*estatus quo* intel·lectual, artístic i polític la segona meitat del segle passat. Majoritàriament es tracta de documents que solen tenir un caràcter híbrid —no només artístic, sinó també polític i social— i gairebé sempre marcadament perifèric respecte al *mainstream*, raó per la qual no es troben gaire representats en la majoria de les col·leccions institucionals. Una selecció que il·lustra aquesta línia d'adquisició es va presentar a l'exposició «Als Marges de l'Art. Creació i Compromís Polític»³, que incloïa *tracts* situacionistes, cartells de campanyes dels Panteres Negres, peces feministes de les Guerrilla Girls i un llarg etcètera de documents amb una significativa càrrega política.

Al seu torn, directament vinculat a aquest eix temàtic, es troba el *mail art*, o «art correu», molts representants del qual, sobretot a l'Amèrica Llatina i a l'Europa Oriental, van imprimir un caràcter marcadament polític en els seus treballs. En aquest àmbit sobresurt la figura d'Edgardo Antonio Vigo (La Plata, 1928–1997), precursor de l'art correu i impulsor de les tendències conceptualistes a l'Argentina i l'Amèrica Llatina. A més de la seva pròpia producció artística, Vigo va ser autor d'assajos i cròniques, organitzador de nombrosos esdeveniments i editor de tot tipus de materials impresos. El Centre d'Estudis compta amb una amplíssima col·lecció de documents que il·lustren el seu treball, així com amb les sèries completes de totes les revistes de les quals va ser editor. Recentment, aquest fons s'ha incrementat amb la generosa donació de Pere Sousa, un altre artista de *mail art* resident a Barcelona, que hi ha aportat, a banda d'abundants documents d'art correu, un nombre important de cartes manuscrites del mateix Vigo.

---

3 «Als Marges de l'Art. Creació i Compromís Polític». Centre d'Estudis i Documentació del MACBA, del 10 de juliol al 8 de novembre de 2009, comissariada per Guy Schraenen.

La transcendència de les col·leccions estructurades entorn de les àrees temàtiques resulta evident per tal com que s'hi inclouen materials eminentment històrics, aquestes col·leccions aclareixen la genealogia i l'evolució de les publicacions d'artista, el pes de les quals en el context de l'art contemporani es veu cada vegada més reconegut. El Centre d'Estudis, no obstant això, és conscient que no pot limitar-se a mirar cap al passat, sinó que tan important és la seva tasca de prospecció històrica com la seva documentació rigorosa de les pràctiques del moment actual, mitjançant la incorporació d'aquells materials acabats de publicar que, per les seves característiques, poden articular-se i establir un diàleg amb altres elements que ja posseeixen. És il·lustrativa d'aquesta atenció cap al present la presència en els seus fons d'un tipus de publicació d'aparició molt més recent: els llibres de ficció escrits per artistes. Aquest fenomen, l'expansió del qual data dels últims cinc anys o deu, inclou aquells llibres pensats, produïts i, majoritàriament, publicats per artistes i que, tanmateix, no són «llibres d'artista», sinó més aviat un exercici de reinvençió del llenguatge i l'escriptura destinada a relacionar-se amb la producció artística. L'exposició «El Mal d'Espectura. Un Projecte sobre Text i Imaginació Especulativa»⁴ va presentar les adquisicions realitzades pel Centre d'Estudis després del primer any de rastreig d'aquesta classe de publicacions, i aquesta col·lecció continua ampliant-se a mesura que es van publicant nous títols d'aquestes característiques.

La fotografia, no només com a gènere artístic, sinó molt especialment en la seva condició de document, conforma un altre eix temàtic rellevant. A l'adquisició regular de llibres de fotografia històricament significatius, que es va iniciar durant la investigació preparatòria per a l'exposició «Arxiu Universal. La Condició del Document i la Utopia Fotogràfica Moderna»⁵, s'hi afegeixen les tasques de preservació d'arxius personals que el Centre d'Estudis ha posat en funcionament, centrades en els llegats de crítics de fotografia i fotògrafs locals que van adquirir rellevància durant la segona meitat del segle XXI, període que pateix un greu dèficit d'investigació i anàlisi, provocat, en part, per les dificultats per accedir a la documentació que l'il·lustra. En aquest àmbit destaca l'adquisició —per via de la donació— de l'arxiu personal de Josep Maria Casademont (1928–1994), el crític i animador més important de l'escena fotogràfica barcelonina durant els anys seixanta i setanta, època en què va publicar algunes de les primeres contribucions teòriques sobre aquesta disciplina que van aparèixer al nostre país.

En coordinació amb els seminaris sobre història de les exposicions programats al MACBA des de 2009 fins a 2011, la historiografia de l'exposició d'art, considerada no només com a espai de presentació, sinó també com a instrument per projectar idees sobre la producció artística i per transformar-ne la recepció, constitueix un altre dels àmbits temàtics objecte d'especialització per al Centre d'Estudis. En el futur immediat, això passa per consolidar la seva col·lecció de catàlegs d'exposicions, així com per integrar en el seu patrimoni els arxius d'exposicions que han marcat fites en la història de l'art recent, processos en què ja s'ha començat a treballar.

Es troba en fase inicial, així mateix, la tasca de documentar la representació de la modernitat en el món àrab i, en general, la producció estètica contemporània en l'àrea que comença als Balcans i descendeix fins a l'estret del Bòsfor per arribar, a través de l'Orient Mitjà i

---

4 «El Mal d'Espectura. Un Projecte sobre Text i Imaginació Especulativa». Centre d'Estudis i Documentació del MACBA, del 20 de novembre de 2009 al 25 d'abril de 2010, comissariada per Chus Martínez.

5 «Arxiu Universal. La Condició del Document i la Utopia Fotogràfica Moderna». Museu d'Art Contemporani de Barcelona, del 23 d'octubre de 2008 al 6 de gener de 2009, comissariada per Jorge Ribalta.

el nord d'Àfrica, fins al Magrib. A causa de les particulars condicions de la producció artística en aquesta àrea geogràfica, en aquest cas la tasca de localitzar i reunir documentació històrica ocupa un segon pla, i el MACBA centra els seus esforços, en canvi, en la creació de relacions productives d'intercanvi i coproducció amb les institucions de la zona que treballen amb interessos similars.

Altres àrees d'interès són el llegat teòric derivat dels estudis feministes, que actualment constitueix una de les línies centrals per a qualsevol anàlisi de la visualitat; la connexió entre allò audible i allò visible com a resultat de la hibridació entre música, so i arts visuals; el cinema, i les seves múltiples i diverses relacions amb l'art... Seria llarg, en fi, enumerar tots i cadascun dels camps cap als quals fins avui s'ha orientat el Centre d'Estudis a la recerca de publicacions d'artista i documents originals, així com també —no s'ha d'oblidar— d'àmplia bibliografia de referència. Tal com ja s'ha assenyalat, és la dinàmica del Museu la que marca l'evolució d'aquests interessos, amb qual cosa les col·leccions del Centre d'Estudis no són estàtiques, sinó que es veuen impulsades constantment cap a nous camins d'exploració.

EL MÈTODE

En un primer nivell d'ordenació, els fons del Centre d'Estudis i Documentació es distribueixen en dues grans àrees de treball: la biblioteca i l'arxiu, que inclou tant els fons documentals com les col·leccions especials.

La biblioteca del Centre d'Estudis reuneix principalment catàlegs, llibres d'assaig, publicacions periòdiques i documents audiovisuals, a més de comptar amb una reserva a la qual es destinen aquelles publicacions que requereixen condicions de consulta més restringides o poden considerar-se «especials», sia per les seves característiques —els llibres històrics de fotografia, per exemple—, sia per la seva raresa, com certs catàlegs d'exposicions històriques o algunes primeres edicions de llibres d'assaig. Igualment, l'extensa col·lecció de publicacions periòdiques del Centre és accessible a través de la biblioteca⁶.

Conformen l'arxiu, d'altra banda, les publicacions d'artista i els arxius personals i papers de persones o entitats: artistes, indubtablement, però també crítics i historiadors, col·lectius, galeries d'art, etc. En relació amb la incorporació en els seus fons d'arxius personals, s'ha de subratllar que el MACBA s'ha posicionat en contra de convertir-los en objecte d'intercanvi econòmic, assumint així la seva part de responsabilitat per tal d'evitar que els arxius i fons documentals es converteixin en el nou objecte de desig del mercat⁷. I això no només respon a una actitud en contra de la mercantilització del patrimoni cultural, sinó també a la convicció que, a diferència de les obres d'art, en la conservació d'aquest tipus de conjunts documentals la relació amb el context documental en el qual s'integren és imprescindible per desenvolupar-ne tot el potencial de contingut. En altres paraules, determinats fons assoleixen plenament el seu sentit només si s'integren en col·leccions documentals amb què puguin establir vincles temàtics, temporals, etc., i a l'hora de decidir-ne el destí final, aquest hauria de ser un argument de pes més gran que qualsevol motivació econòmica.

---

6 Amb l'única excepció de les revistes creades per artistes, que s'han catalogat a l'àrea d'arxiu, juntament amb les altres publicacions d'artista.

7 Vegeu Bartomeu M^o: «Los museos y los papeles del abuelo», en El País, suplement «Babelia», 13 de març de 2010.

L'estructura dels fons es complementa amb altres seccions a cavall entre les dues anteriors, que actualment travessen diferents fases de sistematització, com són l'arxiu de documentació generada per les mateixes activitats del MACBA, en què es concentra la documentació relativa als continguts de la seva programació que puguin resultar valuosos per a la investigació; una ingent col·lecció de carpetes sobre artistes, que reuneix ja prop de 30.000 carpetes amb invitacions, fulls de mà, targetes, etc., referits a tants altres artistes individuals o col·lectius artístics; el banc d'imatges del Museu, amb documentació fotogràfica sobre les obres de la Col·lecció MACBA, així com de totes les activitats i exposicions del Museu, que en el futur s'ampliarà amb altres col·leccions fotogràfiques que vagin entrant al Centre d'Estudis, i, en últim lloc, tot i que sens dubte no en ordre d'importància ja que es tracta d'una de les col·leccions més consultades, el conjunt d'enregistraments que documenten en àudio i vídeo les activitats del MACBA des de 1995.

La diversitat de temàtiques i tipologies de documents que impliquen col·leccions tan diverses reunides sota un mateix sostre comporta certes dificultats a l'hora d'estructurar-les i sistematitzar-ne la descripció i l'accés. En el cas de l'àrea d'arxiu⁸, per al Centre d'Estudis el gran avantatge raïa en el fet que es partia pràcticament de zero: la seva estructura és tan recent com el mateix Centre, i s'ha dedicat un important esforç de reflexió a definir-la durant la fase de treball inicial, ja que l'ordenació del patrimoni documental constitueix una part inextricable de la seva conceptualització, i té àmplies conseqüències en la percepció que genera en els seus usuaris.

Així, a l'hora de definir l'ordenació de tots aquests materials ha resultat fonamental la perspectiva segons la qual la col·lecció de publicacions d'artista i fons documentals que conformen l'arxiu complementa, expandeix i completa la Col·lecció d'art del MACBA, i s'hi estableix un vincle que no és de dependència, sinó de continuïtat. D'aquesta manera es difumina, fins a gairebé desaparèixer, la línia divisòria que tradicionalment separa les categories d'«obra» i «document», una distinció que el MACBA considera superada ja que entén que unes i altres integren d'igual manera el contínuum que conforma la col·lecció patrimonial del museu, independentment de quins són els formats d'accés idonis en cada cas. A efectes pràctics, aquesta concepció s'ha materialitzat en la decisió de catalogar conjuntament —en una mateixa base de dades— tant les peces de la col·lecció d'art com els materials de l'arxiu, amb la intenció expressa d'afavorir la multiplicitat de relacions possibles entre els elements que conformen ambdues col·leccions. Per dur a la pràctica aquesta decisió ha calgut superar no poques dificultats, ja que no és senzill homogeneïtzar descripcions de materials tan diferents entre ells com, per exemple, una videoinstal·lació i una targeta postal. Tanmateix, el camí ja recorregut demostra que aquest mètode de treball comporta força beneficis, entre els quals en sobresurten dos: d'una banda, el catàleg resultant en desdibuixa les jerarquies i ofereix un ventall de vincles possibles molt més flexible que les classificacions separades d'«obra» i «document», i, de l'altra, aquesta forma de classificació soluciona la problemàtica que, d'una altra manera, plantejaria la categorització dels materials produïts per aquells artistes o moviments la pràctica artística dels quals no resulta en objectes, com és el cas, per exemple, de pràctiques com la performance.

---

8 La biblioteca, que ha mantingut el software i el sistema de catalogació emprats abans de la creació del Centre d'Estudis i Documentació, presenta la seva pròpia problemàtica, si bé aquesta cau fora de l'objectiu d'aquest llibre.

EL FUTUR

La definició de criteris de selecció, conservació i ordenació que ha marcat aquesta primera etapa deixa pas al segon gran repte del Centre d'Estudis: garantir la divulgació dels seus fons, facilitant l'accés als seus continguts i afavorint les tasques d'investigació que permetin generar relectures i descobrir noves relacions entre els seus elements.

Actualment, el Centre d'Estudis treballa en diferents vies destinades a aconseguir aquest objectiu. En primer lloc, resulta fonamental el desenvolupament del vessant «digital» de les col·leccions documentals, que requereix la implementació d'eines de consulta en línia que facilitin a usuaris remots l'accés als seus catàlegs i —en una segona fase— als mateixos documents, mitjançant mètodes de digitalització adaptats per «traduir» a l'entorn digital tant la seva forma com els seus continguts. En aquest terreny resulta crucial el treball en xarxa, ja sigui mitjançant la integració en catàlegs col·lectius o mitjançant la participació en projectes de digitalització conjunts amb altres institucions, dirigits a compartir dades i documents fins al punt que arribi a ser irrellevant la ubicació física del document original.

Alhora, afavorir l'accés físic als materials constitueix una tasca que no per òbvia resulta menys urgent, sobretot en una època en què la reproductibilitat digital sembla que hagi imposat la «cultura de la cita», buidant de prestigi i de sentit la investigació basada en la consulta a fonts originals. Per a això resulten clau uns protocols de consulta dels materials tan oberts com ho permetin les condicions de conservació de cada document, però especialment constitueixen una eina de visibilitat fonamental les exposicions, no només en el mateix Centre d'Estudis, sinó en tots els espais expositius del MACBA —reforçant una vegada més els vincles entre document i obra d'art—, i fins i tot més enllà, mitjançant préstecs i itineràncies.

A tot això s'aniran sumant noves estratègies —visites comentades a determinades parts dels fons, publicacions en línia i digitals, disseny d'interfícies digitals per a certes consultes...— a mesura que els fons creixin, impulsats, com s'ha assenyalat, per la mateixa dinàmica del MACBA en tots els vessants de la seva activitat. L'objectiu, al cap i a la fi, és un de sol: consolidar un conjunt patrimonial de referència en l'àmbit de les pràctiques artístiques contemporànies i, paral·lelament, crear les condicions que permetin extreure'n tot el seu potencial creatiu i interpretatiu. I el Centre d'Estudis i Documentació és una peça més amb la qual el MACBA amplia la seva estructura per assolir aquesta finalitat.

Mela Dávila: “És una obra, o és un document? El Centre d'Estudis i Documentació del MACBA”. En Glòria Picazo, *IMPASSE 10. Llibres d'artista, edicions especials, revistes objectuals, projectes editorials, edicions independents, publicacions especials, edicions limitades, autoedicions, edicions d'artistes, publicacions digitals*. Lleida: Ajuntament de Lleida, Centre d'Art La Panera, 2011, pp. 129-139.